

Hoogheemraadschap van
Schieland en de Krimpenerwaard

Maasboulevard 123
Postbus 4059
3006 AB Rotterdam
T. 010 45 37 200
F. 010 41 30 694

Evaluatie bestuursverkiezing 2004/2005

Inhoudsopgave

Inleiding	3
1. Wijze van stemmen	5
2. Kandidaatstelling	6
3. Verkiezing en stemkomst	10
4. Communicatie	12
5. Kiesregister	16
6. Samenwerking	18
7. Financiën	19
8. Kiesreglement	21
9. Specifieke vraagstukken/problemen	21
10. Lijst van aanbevelingen	26
 Bijlagen:	
1. Diverse overzichten	28
2. Projectorganisatie, projectdocumenten	31

INLEIDING

Bestuursverkiezing 2004

Het project bestuursverkiezing 2004 is met de installatie van de verenigde vergadering op 3 januari 2005 afgerond. De verkiezingsperiode duurde van 22 september tot en met 6 oktober 2004, de kandidaatstelling was 18, 21 en 22 juni 2004. De voorbereidingen voor de verkiezing zijn gestart in januari 2003 toen de secretarissen van de Zuid-Hollandse waterschappen met de provincie de tijdvakken voor de kandidaatstelling en de stemperiode hebben vastgelegd. Schieland, dat in het overgangsreglement naar het nieuwe hoogheemraadschap was belast met de organisatie van de verkiezingen, heeft in maart 2003 besloten de kiezer in 2004 één stemmethode (het schriftelijk stemmen) aan te bieden. In april 2003 is vervolgens de projectorganisatie opgezet en in juni 2003 heeft de verenigde vergadering van Schieland een krediet verstrekt voor het project van € 881.500. De stemopkomst was met een gemiddelde van 17% matig.

Herverkiezing

Eind september 2004 is gebleken van onregelmatigheden bij de kandidatuur van twee personen (vermeende fraude). Een van de betreffende kandidaten is verkozen en vervolgens niet toegelaten door de verenigde vergadering van Schieland op 27 oktober 2004. Tegen het besluit van niet-toelating is door de betreffende kandidaat beroep ingesteld bij de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State (ARRvS). Deze beroepszaak leidde tot de ongeldigheid van een beperkt deel van de bestuursverkiezing (categorie Gebouwd, kiesdistrict Schieland), welk deel van de verkiezing vervolgens over moest. De kandidaatstellingsdag voor deze herverkiezing was op 26 januari 2005, de stemperiode van 8 april tot en met 20 april 2005. De herverkiezing betrof formeel de beschikbare zeven zetels voor Gebouwd, district Schieland; feitelijk was sprake van verkiezing voor slechts één zetel, omdat de zes al eerder verkozen leden door de ARRvS verkozen verklaard bleven. Op 22 april 2005 heeft het stembureau de stemmen voor de herverkiezing opgenomen. Op woensdag 27 april is de uitslag definitief vastgesteld. Bij de herverkiezing is een kandidaat verkozen, die niet had deelgenomen aan de verkiezing in 2004. Op 25 mei 2005 zijn de nieuwe kandidaat en de al eerder verkozen kandidaten toegelaten tot het algemeen bestuur. Ook is op 25 mei beslist over de geschillen die over de herverkiezing zijn gerezen. De installatie van de verkozen leden is tenslotte voorzien op 29 juni 2005. Een tegen de herverkiezing ingesteld beroep is door de ARRvS ongegrond verklaard. De kosten van de herverkiezing bedroegen circa € 150.000, exclusief de gemaakte kosten van juridische bijstand. Er wordt naar gestreefd de kosten die voortvloeien uit de herverkiezing te verhalen. De stemopkomst bij de herverkiezing was 18,5%.

Evaluatierapport

Hieronder volgt een evaluatierapport van de verkiezing 2004. Het rapport geeft over een aantal onderwerpen met betrekking tot het verkiezingsproject een feitelijke beschrijving, evaluerende opmerkingen, een conclusie en, indien relevant, een aanbeveling. Soms wordt daarbij teruggegrepen op de verkiezing van 1999. In het rapport wordt alleen waar dit voor deze bestuurlijke evaluatie relevant is, ingegaan op zuiver technische, personele en organisatorische aspecten. Deze aspecten worden in een ander, later af te ronden document te staan. De in 2005 gehouden herverkiezing is in dit rapport in beperkte mate belicht. De projectorganisatie en -uitvoering van de herverkiezing zijn in beginsel gelijk geweest aan de verkiezing in 2004 en zijn om die reden niet apart besproken in dit rapport. Verbeterpunten in meer uitvoerende zaken die bij het schrijven van deze evaluatie naar voren kwamen, zoveel mogelijk doorgevoerd in de herverkiezing. Het evaluatie rapport is een weergave van bevindingen van HHSK zelf en niet gebaseerd op extern onderzoek naar bijvoorbeeld de redenen van de matige stemopkomst of een effectmeting van de gebruikte communicatiemiddelen. Van beide onderzoeken is na een kosten-baten analyse afgezien. Hierbij speelde ook een rol de verwachting dat een volgende verkiezing naar verwachting anders van aard zal zijn dan de afgelopen

schriftelijk verkiezing met een personenstelsel. In maart 2004 heeft de ledenvergadering van de Unie van Waterschappen een principe-besluit genomen in het najaar van 2008 landelijke waterschapsverkiezingen te houden. De verkiezingen vinden dan in een gelijktijdige periode plaats en kennen minder categorieën (categorie gebouwd vervalt als zelfstandige categorie). Ook wordt het lijstenstelsel geïntroduceerd.

1. WIJZE VAN STEMMEN: SCHRIFTELIJK STEMMEN

Schriftelijk stemmen

De verenigde vergadering van Schieland heeft in maart 2003 besloten de kiezer één stemmethode aan te bieden, het schriftelijk stemmen. Overwogen is daarnaast het stemmen per internet aan te bieden. Het aanbieden van het stemmen per internet als tweede methode zou echter sterk kostenverhogend zijn. Het stemmen per internet werd nog niet als een beproefde methode gezien. Bij de waterschapsverkiezing 1999 zijn door Schieland, als onderdeel van een samenwerkingsverband van acht waterschappen, twee stemmethoden aangeboden, het schriftelijk en telefonisch stemmen. De Krimpenerwaard, dat niet aan het samenwerkingsverband deelnam, hield alleen schriftelijke verkiezingen. Uit de reacties van de kiezer van Schieland in 1999 kon worden opgemaakt dat de methode van telefonisch stemmen als een prettige, vrij snelle en makkelijke manier van stemmen werd ervaren. Het telefonisch stemmen heeft voor de organiserende instantie belangrijke voordelen boven het schriftelijk stemmen: het is goedkoper, de stemverwerking kost veel minder tijd, de kans op fouten bij die stemverwerking is vrijwel nihil en de stemuitslag is vrijwel direct na sluiting van de stembus bekend etc. Het percentage van de kiezers dat koos voor het telefonisch stemmen in 1999 viel tegen: 10% van de kiezers koos voor telefonisch stemmen, terwijl van 50% was uitgegaan. Omdat de combinatie van schriftelijk en telefonisch stemmen in 1999 zeer veel vroeg uit oogpunt van logistiek en kosten en de voordelen van deze combinatiemethode in 1999 niet duidelijk bleken, is er in 2004 voor gekozen alleen de op grond van het kiesreglement verplichte schriftelijke methode aan te bieden.

Stemmen per internet

Bij onder meer Rijnland is in 2004 ervaring opgedaan met het stemmen per internet, naast de schriftelijke stemmethode. Uit het evaluatierapport van Rijnland van november 2004 blijkt dat het internetstemmen in technisch opzicht wel geslaagd is te noemen. Bij de verkiezing (stemprogramma, stemverwerking) is voldaan aan de nodige veiligheidseisen en de verkiezing is in technisch opzicht goed verlopen. De kiezer heeft laten blijken tevreden te zijn over zowel de mogelijkheid van het stemmen per internet als de praktische uitvoering ervan. Vergelijkbare uitspraken komen van kiezers voor het bestuur van Waterschap Dommel dat ook het internetstemmen aanbood. Verwacht mag worden dat de kosten van het stemmen per internet bij een volgende verkiezing lager kunnen zijn, omdat dan meer ervaring is opgedaan met die methode en bijvoorbeeld de kosten van het aanbrengen van de nodige veiligheidswaarborgen minder zijn. De stemopkomst bij Rijnland was in 2004 overigens ook zeer matig, net als bij enkele andere waterschappen die een tweede stemmethode aanboden.

Overwegingen

Een combinatie van een elektronische (telefoon/internet) met een schriftelijke stemmethode is uit organisatorisch oogpunt gezien niet aantrekkelijk, gezien de hoge kosten ervan, de dubbele logistieke processen en voorbereidingstijd die dat vraagt. Gelet op de matige opkomstcijfers van waterschappen die een tweede stemmethode aanboden, kan ook worden verondersteld dat het aanbieden van een tweede stemmethode de stemopkomst niet of nauwelijks verhoogt.

Voor de beantwoording van de vraag welke stemmethode het meest geschikt wordt geacht, geldt het volgende. De goede ervaringen met het internetstemmen bij Rijnland vragen voor de volgende verkiezing een zeer serieus onderzoek naar het internetstemmen. Het stemmen per internet kent echter het belangrijke bezwaar dat het internet niet voor ieder toegankelijk is. Dit laatste is wel een eis van een verkiezing. Voor een volgende verkiezing zou daarom, alles afwegend, het stemmen per internet in combinatie met één andere methode passend zijn. Het telefonisch stemmen werd in 1999 als een prettige, vrij snelle en makkelijke manier van stemmen ervaren. De organisatie van het telefonisch stemmen heeft belangrijke voordelen boven het

schriftelijk stemmen, onder meer door de relatief lage kosten. Wordt alleen met deze aspecten rekening gehouden, dan zou het telefonisch stemmen als tweede methode het eerst in aanmerking komen. Maar, het is een algemeen bekend gegeven dat met name oudere personen naar de stembus gaan. Juist ouderen hebben in sommige gevallen moeite met het stemmen per telefoon of internet. Het is om die reden, met het oog op de stemopkomst, wellicht verstandig bij een volgende verkiezing toch het schriftelijk stemmen aan te bieden als tweede methode.

Aanbeveling

Aanbevolen wordt voor een volgende verkiezing twee stemmethoden aan te bieden, waaronder in ieder geval het stemmen per internet. Voor de keuze van de tweede methode wordt aangeraden op een later moment een definitief besluit te nemen, maar uiterlijk medio/eind 2006, in verband met de nodige wijziging in het kiesreglementen. Tegen die tijd is er meer zicht op de landelijke ontwikkelingen op het terrein van de bestuursverkiezing voor waterschappen.

2. KANDIDAATSTELLING

Periode van kandidaatstelling

De dag van kandidaatstelling is door de provincie vastgesteld op dinsdag 22 juni 2004. Het kiesreglement biedt de mogelijkheid voor het dagelijks bestuur extra tijdvakken voor de kandidaatstelling te benoemen. In afstemming met Delfland, Hollandse Delta en Rijnland zijn extra tijdvakken aangewezen. De tijdvakken voor de kandidaatstelling werden daarmee vrijdag 18 juni, maandag 21 juni en dinsdag 22 juni 2004, van 09:00 – 19:00 uur.

In 1999 hadden kandidaten een periode van vijf dagen de gelegenheid hun formulieren bij het waterschap in te dienen. Aanbevolen werd toen deze periode in te korten naar een of enkele kalenderdagen. Er is in 2004 niet gebleken dat de gekozen drie dagen te kort waren voor de kandidaatstelling. Op de laatste dag waren vlak voor en tijdens het sluitingstijdstip geen kandidaten meer aanwezig. Eén kandidaat was een dag te laat met het inleveren van de formulieren, maar dat bleek een vergissing van de kandidaat.

Conclusie

Een periode van drie dagen voor het inleveren van de kandidaatstellingsformulieren is in principe geschikt.

Overzicht kandidaten

De onderstaande tabel geeft de verdeling van het aantal geldig verklaarde kandidatenopgaven over de kiesdistricten en categorieën weer.

Categorie	Kiesdistrict Schieland	Kiesdistrict de Krimpenerwaard	Totaal
Ingezetenen	40 (12)*	11 (4)	51 (16)
Gebouwd	21 (7)	6 (2)	27 (9)
Ongebouwd	5 (3)	4 (3)	9 (6)
Bedrijven	6 (4)	1 (1)	7 (5)
Totaal	72 (26)	22(10)	94 (36)

* De getallen tussen haakjes geven het aantal zetels weer dat beschikbaar is.

Er zijn 95 kandidatenopgaven ingediend. Een daarvan is ongeldig verklaard omdat niet eenduidig was voor welke categorie en welk kiesdistrict kandidaat werd gesteld.

Kiesdistricten, geografische spreiding

Voor de verkiezing van het nieuwe (fusie)waterschap heeft de provincie het gebied in twee kiesdistricten verdeeld: de districten Schieland en de Krimpenerwaard. De grenzen van de districten volgden de gebiedsgrenzen van de beide waterschappen. Deze

districtsindeling heeft bij de verkiezing 2004 geen problemen opgeleverd. Er zijn geen klachten op dit punt door kiezers of kandidaten ingediend. Enkele kandidaten gaven in de schriftelijke enquête aan de districtsindeling plezierig te vinden. De indeling in kiesdistricten had het praktische voordeel dat ook de grootste groep kandidaten, de ingezetenen, op één zijde van een stembiljet met naam en woonplaats genoemd kon worden. Als er geen districtsindeling was gehanteerd, was het aantal kandidaten voor deze categorie vermoedelijk zo groot geweest dat of de woonplaats op het stembiljet moest worden weggelaten of een dubbelzijdig bedrukt stembiljet moest worden gebruikt. Uit het oogpunt van helderheid voor de kiezer zouden beide alternatieven minder gelukkig zijn geweest.

Uit een tabel op bijlage 1 blijkt dat de kandidaten tamelijk evenwichtig waren verdeeld over de beide kiesdistricten, maar ook binnen de kiesdistricten. In 1999 was er, zonder de ingestelde kiesdistricten, ook sprake van een tamelijk evenwichtige geografische spreiding van kandidaten over de gebieden. Om die reden is in 1999 aanbevolen voor de volgende verkiezing geen kiesdistricten bij de provincie te bepleiten. Voor de volgende verkiezing is er gelet op de ervaring van de verkiezing 2004 evenmin een noodzaak om de kiesdistricten te handhaven. Dit ervan uitgaande dat de instelling van kiesdistricten optioneel zal zijn.

Conclusie

De kandidaten waren bij de verkiezing in 2004 in geografisch opzicht tamelijk evenwichtig verspreid over de kiesdistricten en, net als in 1999, ook binnen de kiesdistricten zelf. Gelet hierop wordt geen noodzaak gevoeld bij de volgende verkiezing een indeling in kiesdistricten te bepleiten.

Aantal vrouwen in het bestuur

In het projectplan voor de verkiezing in 2004 is, anders dan in 1999, niet als specifieke doelstelling opgenomen het aantal vrouwen in het algemeen bestuur te verhogen. Het aantal mannelijke en vrouwelijke kandidaten bedroeg in 2004 79 (83 %) respectievelijk 16 (17 %). Van de 16 vrouwelijke kandidaten zijn er zes verkozen, waarmee het percentage vrouwen in het algemeen bestuur van 36 personen op 17% komt. In 1999 bedroeg het aantal mannelijke en vrouwelijke kandidaten bij Schieland met 39 bestuurszetels 72 (81%) respectievelijk 16 (19%), bij De Krimpenerwaard met 25 bestuurszetels was het aantal mannelijke kandidaten 32 (76%) en het aantal vrouwelijke kandidaten 10 (24%). Het aantal vrouwen dat zich kandidaat stelde in 2004 is relatief gezien nauwelijks lager dan in 1999, ondanks het feit dat vrouwen niet specifiek zijn benaderd voor de kandidaatstelling. Bij andere waterschappen is een vergelijkbaar beeld te zien van het aantal vrouwen in het algemeen bestuur. Ook kan worden geconstateerd dat het percentage van 17% vrouw in het algemeen bestuur relatief laag is. Inmiddels zijn weer landelijke initiatieven ontwikkeld om het aantal vrouwen in besturen van waterschappen te verhogen.

Conclusie

Het aantal mannelijke en vrouwelijke kandidaten bedroeg in 2004 79 (83 %) respectievelijk 16 (17 %). Van de 16 vrouwelijke kandidaten zijn er zes verkozen, waarmee het percentage vrouwen in het algemeen bestuur van 36 personen op 17% komt en dus relatief laag is. Bij andere waterschappen is een vergelijkbaar beeld te zien van het aantal vrouwen in het algemeen bestuur.

Aanbeveling

Gelet op het relatief lage percentage van vrouwelijke kandidaten (17%) voor de bestuursverkiezing 2004 en eenzelfde percentage vrouwelijke verkozen bestuursleden, wordt aanbevolen de komende jaren actief in te spelen op landelijke initiatieven tot het verhogen van het aantal vrouwen in besturen van waterschappen.

Profilering kandidaten, herkenbaarheid kandidaten

Profielchets: veertig woorden in kandidatenboekje

Met het oog op hun profilering werden kandidaten in de gelegenheid gesteld een tekst van maximaal veertig woorden (bij handmatige telling) op te laten nemen in de kandidatenkrant. Alle kandidaten hebben hier gebruik van gemaakt. Bij de verkiezing in 1999 was de beschikbare ruimte ook op veertig woorden per kandidaat gesteld, veel meer dan dat van 1995. Uit de schriftelijke enquête voor kandidaten blijken veel kandidaten het aantal van veertig woorden beperkend te vinden, het als storend te hebben ervaren dat de organisatie hier streng in was en het bovendien lang onduidelijk was hoeveel woorden er gebruikt mochten worden. Op het profielchetsformulier stond gedrukt dat er maximaal veertig woorden mochten worden gebruikt. Verondersteld mag worden dat dit voor kandidaten op zich duidelijk was. Gebleken is echter wel dat hier binnen de projectorganisatie niet altijd eenduidig mee om werd gegaan. Dit is een verbeterpunt. Er is in 2003, conform de aanbeveling uit de verkiezing 1999, voor gekozen het aantal van veertig woorden voor de volgende verkiezing niet te vergroten om twee redenen. Ten eerste zou met een groter aantal woorden de kiezer bij het personenstelsel nog meer informatie tot zich moeten nemen om een stem uit te kunnen brengen. Gedacht werd dat dit wellicht een negatief effect zou hebben op de stemopkomst. Ten tweede kan een groter aantal woorden een kostenverhogend effect hebben op productie en verzending van de kandidatenlijsten.

Profielchets: website

Naast de tekst van veertig woorden in het kandidatenboekje, konden kandidaten op de website in maximaal 100 woorden hun profiel/motivatie weergeven. 18 van de 94 kandidaten hebben van die mogelijkheid gebruik gemaakt.

Profielchets: ondersteuning maatschappelijke en/of politieke organisaties

In 2004 werd, net als in 1999, kandidaten de gelegenheid geboden met het oog op hun profilering in het kandidatenboekje melding te doen van een eventuele ondersteuning door maatschappelijke en/of politieke organisaties. Over de mogelijkheid van ondersteuning zijn provinciale en anderszins bovenlokale regionale maatschappelijke en politieke organisaties geïnformeerd. Delfland, ZHEW (als organisator van de verkiezing voor Hollandse Delta i.o.) en Schieland hebben met het oog op deze ondersteuning een informatiebijeenkomst gehouden op 13 mei 2004. De opkomst bij deze gezamenlijke informatiebijeenkomst voor organisaties was teleurstellend: slechts zeven organisaties hebben deelgenomen aan de informatiebijeenkomst.

Onderstaande tabel geeft weer hoeveel van de 94 kandidaten in het kandidatenboekje aangaven door een of twee organisaties te worden ondersteund.

Categorie	Aantal kandidaten	Aantal kandidaten dat aangaf ondersteund te worden door een of twee organisaties
Ingezetenen Schieland	40	27
Ingezetenen Krimpenerwaard	11	9
Gebouwd Schieland	21	14
Gebouwd Krimpenerwaard	6	5
Ongebouwd Schieland	5	4
Ongebouwd Krimpenerwaard	4	4
Bedrijven Schieland	6	4
Bedrijven Krimpenerwaard	1	n.v.t.
Totaal	94	67

De ondersteuning is vooral afkomstig van politieke partijen, provinciale natuur- en milieuorganisaties, de WLTO en woningbouwverenigingen.

Het is denkbaar dat een aantal kandidaten ten onrechte aangaf ondersteund te worden door een organisatie. Dit zou in het vervolg voorkomen kunnen worden (mits dit in combinatie met het te verwachten lijstenstelsel nog relevant is) door aan kandidaten te vragen op hun kandidatenopgave de ondersteuning nader te omschrijven, bijvoorbeeld bij het lidmaatschap van een politieke partij expliciet aan te geven of de ondersteuning afkomstig is van een lokale of provinciale afdeling van die partij. Ook wordt wel geopperd aan kandidaten een verklaring van ondersteuning te vragen. Dit vraagt echter extra handelingen van kandidaten en ondersteuners en wordt om die reden niet aanbevolen.

Uit bovenstaande tabel blijkt dat de meeste kandidaten gebruik maakten van de mogelijkheid van ondersteuning door maatschappelijke organisaties. Over het effect voor de stemopkomst van de expliciete ondersteuning van maatschappelijke organisaties voor de profilering van kandidaten en de stemopkomst kan echter slechts gespeculeerd worden. Aangenomen mag worden dat de mogelijkheid niet nadelig heeft gewerkt voor de stemopkomst, en dat kiezers er enige baat bij hadden.

Voorzover dit in combinatie met het te verwachten lijstenstelsel nog relevant is, wordt voor een volgende verkiezing aanbevolen kandidaten te verzoeken de ondersteuning van maatschappelijke en/of politieke organisaties nader te omschrijven, bijvoorbeeld bij het lidmaatschap van een politieke partij expliciet aan te geven of de ondersteuning afkomstig is van een lokale of provinciale afdeling van die partij.

StemWijzer

Tijdens de voorbereiding van de verkiezing nodigde Rijnland andere waterschappen uit deel te nemen aan het project digitale StemWijzer. Via deze StemWijzer kan de kiezer vijftientig stellingen invullen, waarna de StemWijzer berekent in welke mate er overeenstemming is met de verschillende kandidaten. De kandidaten werd van tevoren gevraagd aan te geven in hoeverre men zich herkende in de stellingen. Het stemadvies zou dan voor de kiezer duidelijk maken welke kandidaten het beste bij de kiezer passen.

Schieland heeft niet voor de StemWijzer gekozen omdat Schieland sterke twijfels had bij de uitvoerbaarheid ervan. Gemeend werd dat niet alle kandidaten bereid gevonden konden worden om te reageren op de 'prikkelende stellingen' c.q. vragen te beantwoorden (men wil zich mogelijk niet verbinden aan de antwoorden). Deelname van alle kandidaten aan de Stemwijzer werd door Schieland wel als een voorwaarde gezien voor een zuiver stemadvies. Bovendien zouden de kandidaten die niet meedoen aan de digitale StemWijzer de extra mogelijkheid om zich te profileren ontberen. Ook werden vraagtekens gezet bij de inhoudelijke meerwaarde van de kandidatenwijzer. De profielschetsen in een kandidatenboekje ontlopen elkaar in het algemeen niet zo veel. Er zou heel veel informatie van kandidaten boven water moeten komen om een verscheidenheid aan opvattingen te krijgen. Het was voor Schieland de vraag of de beantwoording van de stellingen voldoende onderscheidend kan werken om een helder advies af te geven. Om deze redenen en de kosten van het product, € 20.000, te verdelen over de deelnemende waterschappen, exclusief de toepassingskosten per waterschap, heeft Schieland van de Stemwijzer afgezien.

Hollandse Delta zag, net als Delfland en Schieland, af van de StemWijzer, maar reikte kandidaten tijdens een informatiebijeenkomst tussen kandidaatstelling en verkiezing tips voor de campagne en een advies voor profilering aan. Gebleken is dat de betreffende kandidaten deze instrumenten goed waardeerden. Hollandse Delta heeft aan de kandidaten tijdens de kandidaatstelling ook gevraagd te reageren op een vijftal stellingen. Deze antwoorden en de achtergrondinformatie van de kandidaten zijn opgenomen op de internetsite voor de verkiezingen daar.

Instrumenten profilering

Uit de schriftelijke enquête voor kandidaten bleek dat sommige kandidaten vonden dat het waterschap niet of nauwelijks 'de mogelijkheid bood aan kandidaten zich te profileren'. Men moest zich als kandidaat immers zelf zien zich te profileren, in bijvoorbeeld lokale kranten. Het is bij de verkiezing de vraag hoever de organiserende partij moet gaan bij het bevorderen van de herkenbaarheid van de kandidaten. Hier is een range van mogelijkheden denkbaar: van helemaal geen facilitering voor de profilering tot het betalen van de campagne voor kandidaten. In 2004 is er voor gekozen om twee eenvoudige instrumenten te bieden. Leidend was daarbij het principe dat de kandidaat zelf zorgdraagt voor zijn herkenbaarheid en campagne en niet de organiserende instantie, die de kosten over de belastingbetaler omslaat.

Wat het effect van de door het waterschap geboden instrumenten is geweest voor de stemopkomst, is zonder een degelijk onderzoek daarnaar niet te zeggen (zie ook hoofdstuk 3 hieronder). Een geringe herkenbaarheid van de kandidaten wordt wel gezien als een van de oorzaken van de lage stemopkomst bij waterschappen. Sommige waterschappen in Zuid-Holland zetten bij hun bestuursverkiezing meer specifieke instrumenten in, zoals de StemWijzer, een forum en stellingen op websites en in kandidatenboekjes. Deze waterschappen kregen hiervoor goede waardering van de kandidaten en van de kiezer, maar hadden echter eveneens te maken met een zeer matige stemopkomst.

Conclusie

Verondersteld kan worden dat instrumenten ter bevordering van de herkenbaarheid van de kandidaten als zodanig niet of nauwelijks tot een hogere stemopkomst leiden. De geringe herkenbaarheid van kandidaten lijkt dan ook nauwelijks van invloed op de stemopkomst. De volgende bestuursverkiezing zal naar verwachting via een lijstenstelsel geschieden. Wat het gevolg daarvan is voor de stemopkomst is, is de vraag.

3. VERKIEZING EN STEMOPKOMST

Stemperiode

De stemperiode was van vrijdag 22 september 2004 tot en met woensdag 4 oktober 2004, 12:00 uur. De stemperiode was, conform de aanbeveling in 1999, ingekort van drie weken naar twaalf dagen. Enkele kandidaten gaven in de schriftelijke enquête aan de periode aan de korte kant te vinden. De meeste kandidaten vonden de periode echter goed. Soms werd zelfs geadviseerd de periode zelfs nog iets korter te maken, ondersteund door een 'bom aan publiciteit over de verkiezingen'. Van kiezers zijn nauwelijks klachten gekomen over de verkorte duur van de verkiezing. Bij de stemverwerking was een lichte piek te zien aan het eind van de stemperiode. Geconcludeerd mag worden dat de stemperiode passend was. Aanbevolen wordt dan ook deze stemperiode voor de volgende verkiezing aan te houden.

Voorlopige en definitieve uitslag.

Op 8 oktober 2004 heeft het stembureau de stemmen opgenomen en de geldigheid van de stemmen beoordeeld. Hiermee was de voorlopige uitslag bekend. Anders dan in 1999, hield het stembureau hiervoor zitting in het gemeenlandshuis en niet op de locatie van het stemverwerkende bedrijf. Alle stembiljetten konden bij twijfel over de (on)geldigheid zonodig digitaal worden getoond. Hier is geen gebruik van gemaakt. Op 13 oktober 2004 is de definitieve uitslag door het stembureau bepaald. Er zijn naar aanleiding van de besluiten van het stembureau geen bezwaren ingediend. Bij de stembureauzittingen waren weinig toehoorders aanwezig.

Stemopkomst

In oktober 2004 en april 2005 was voor HHSK de stemopkomst als volgt:

	Categorie en kiesdistrict	Opkomst
Oktober 2004	Ingezetenen Schieland	14,71%
	Ingezetenen Krimpenerwaard	26,92 %
	Gebouwd Schieland	17,18 %
	Gebouwd Krimpenerwaard	27,49 %
	Ongebouwd Schieland	38,83 %
	Ongebouwd Krimpenerwaard	47,94 %
	Bedrijven Schieland (KvK Rotterdam)	67,39 %
	Bedrijven Schieland (KvK Haaglanden)	39,58 %
Herverkiezing april 2005	Gebouwd Schieland	18,5 %

Voor de verkiezing in 2004 zijn in totaal 560.616 stembiljetten verzonden en in totaal 96.819 stembiljetten retour ontvangen. Over het totaal genomen is er sprake van een stemopkomst van 17 procent. In 1999 had Schieland een gemiddeld opkomstpercentage van 26,4 procent. De Krimpenerwaard kwam in dat jaar uit op 34,57 procent. Ook deze percentages zijn berekend aan de hand van het totaal aantal uitgebrachte stemmen en het totaal verstrekte stembiljetten. Rijnland i.o. daalde ook sterk en had een stemopkomst van 17 procent, net als Hollandse Delta i.o. met een opkomst van 19 procent. Delfland daalde ook en kwam uit op 20%.

In het projectplan stond als streefpercentage voor de stemopkomst 30 procent. Dit cijfer was bedoeld voor intern gebruik en werd gehanteerd voor onder meer de berekening van de kosten van de stemverwerking. Bij het bepalen van het streefcijfer zijn de gemiddelde opkomstpercentages van 26,4 procent voor Schieland en 34,57 procent voor de Krimpenerwaard als uitgangspunt genomen. Bedacht was daarbij dat het gemiddelde opkomstcijfer in 2004 wellicht iets hoger zou kunnen zijn dan dat van 1999, omdat de ingezetenen in 1999 voor het eerst met directe verkiezingen te maken hadden en deze categorie in 2004 beter bekend was geraakt met het fenomeen waterschapsverkiezing.

Het streefcijfer is voor HHSK i.o. niet gehaald. De opkomstcijfers bij de waterschappen in Zuid-Holland maar ook elders laten zien dat de gedachte van een hogere stemopkomst nu de directe verkiezingen voor ingezetenen bekender verondersteld mogen worden dan in 1999, niet bewaarheid is. Het is niet mogelijk een gerichte uitspraak te doen over de reden van de lage stemopkomst; hier zou provinciaal of landelijk onderzoek naar gedaan moeten worden. Uit een door Rijnland direct na de verkiezing 2004 gehouden effectmeting werden voornamelijk de volgende redenen om niet te stemmen genoemd: 'vergeten, geen tijd, geen interesse, niet weten waar het om gaat of niet belangrijk'. De vermeende fraude door twee kandidaten (zie hoofdstuk 9) werd minder vaak genoemd dan deze vijf redenen. Op grond van het onderzoek komt niet duidelijk naar voren of de vermeende fraude er (mede) oorzaak van was dat een aantal stemgerechtigden geen stem heeft uitgebracht. De barcode op de stembiljetten bevatte in 1999 en 2004, conform bestuurlijke afspraak, geen gegevens van de kiezer die relevant zijn voor de statistieken zoals geslacht, leeftijd en gemeente. Er is dus geen (goed) inzicht in de groepen van personen die wel of niet stemmen. Om dit inzicht te krijgen zou bij een volgende verkiezing overwogen kunnen worden wel de genoemde statistische gegevens te verzamelen via de barcode.

In hoofdstuk 2 (Kandidaatstelling) is opgemerkt dat als reden van het niet stemmen ook wel de geringe herkenbaarheid van kandidaten wordt genoemd. Het inzetten van instrumenten om de herkenbaarheid van kandidaten te bevorderen, lijkt echter niet van (grote) invloed op de stemopkomst. Ook zou verondersteld kunnen worden dat de invloed van communicatie over de verkiezing niet van zeer grote invloed is: Schieland heeft aan de verkiezing een relatief laag bedrag besteed aan communicatiemiddelen: € 130.000 ten opzichte van € 400.000 tot € 500.000 bij andere waterschappen in Zuid-Holland. De opkomstpercentages bij waterschappen die meer communicatiemiddelen hebben ingezet, waren vergelijkbaar laag. Zie daarvoor ook hoofdstuk 4 (Communicatie).

Aantal herkozen leden van het algemeen bestuur

Van de 72 kandidaten voor het district Schieland waren er 25 (35%) al lid van het bestuur van Schieland. Voor de Krimpenerwaard was dit aantal 12 van de 22 (55%). Bij de verkiezing zijn er van deze kandidaten voor Schieland 19 gekozen, en voor de Krimpenerwaard 7. Geconcludeerd kan worden dat hiermee de nodige continuïteit is gewaarborgd.

4. COMMUNICATIE

Inleiding

In het project bestuursverkiezing was de doelstelling van de algemene communicatie het zo optimaal mogelijk informeren en motiveren van kandidaten en kiezers, binnen het daarvoor gestelde budget van € 130.000. De middelen die daarvoor zijn ingezet worden hieronder beschreven.

Communicatiedoelstellingen

De communicatie over de bestuursverkiezing had als doel:

- de doelgroepen informeren over de taken en activiteiten van het waterschap;
- de doelgroepen informeren en met ze communiceren over de bestuursverkiezing;
- potentiële bestuurskandidaten enthousiasmeren om zich kandidaat te stellen;
- stemgerechtigden motiveren hun stem uit te brengen.

Daarbij waren 'op maat', 'tijdig', 'juist' en 'volledig' de kernbegrippen.

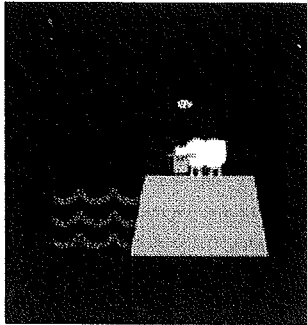
Bereiken doelstellingen

Over het bereiken van de doelstellingen kan niet veel worden gezegd zonder het houden van een representatief onderzoek c.q. effectmeting. De schriftelijke enquête voor kandidaten leverde over de geboden informatie (kandidatenbrochure, stempakket, website e.d.) de volgende reacties op: 7 personen gaven aan dat deze 'goed' was, 29 personen gaven 'voldoende' op en drie personen slecht of onvoldoende. Drie personen vonden de aangeboden informatie te veel. Geconcludeerd mag worden dat de geboden schriftelijke informatie met een nodige bijstelling hier en daar (zie elders in het rapport) geschikt was.

Communicatiecampagne

Bij aanvang van het project Bestuursverkiezing 2004 bestond de intentie om samen met Delfland, Rijnland i.o. en Hollandse Delta i.o. een koepelcampagne te voeren. Hier is na meervoudig overleg vanaf gezien. De belangrijkste reden daarvoor was dat geen van de campagnevoorstellen aansloot bij de ideeën van alle vier de waterschappen over hun individuele campagnes. De individuele wensen waren bij deze verkiezing zeer belangrijk omdat drie waterschappen naast de verkiezing ook een fusie moesten belichten. Voor HHSK i.o. was de verkiezingscampagne het eerste contact tussen de stemgerechtigden/burgers en het nieuwe waterschap en dus de eerste stap om zich op de gewenste manier te positioneren. De variant die de voorkeur had van de andere waterschappen in Zuid-Holland, sloot niet aan bij de wijze waarop HHSK i.o. zich zou willen profileren. Schieland voelde zich daarom genoodzaakt een ander (eigen) campagneconcept te kiezen.

Schieland heeft nadat de koepelcampagne was 'vervallen', gekozen voor een campagneconcept dat bestond uit frisse kleuren en aansprekende illustraties in combinatie met stellingen. De kleuren sloten goed aan bij de wens om als eigentijdse, moderne organisatie te worden gezien. De illustraties vormden een afwisseling van de meestal gebruikte foto's van water. De stellingen zijn verwerkt in een vraag. Door een antwoord van de stemgerechtigden/burgers te 'vragen', was de gedachte dat zij tijdens contactmomenten over waterbeheer na gingen denken. De slagzin van de campagne was: 'Water vraagt om heldere keuzes'.

Kandidaatstelling

Denkt u dat u droog woont op de derde?
categorie Ingezetenen

Denkt u dat schoon water vanzelfsprekend is?
categorie Gebouwd

Denkt u dat het klimaat niet verandert?
categorie Ongebouwd

Denkt u dat schoon water niks kost?
categorie Bedrijven

Met het vervallen van de koepelcampagne, verviel voor een deel de strategie om de doelgroep op drie niveaus te bereiken: massamediaal, regionaal/lokaal en individueel.

Aanbeveling

Het inzetten van de massa media (voor het beheersgebied alleen betekent dat regionale dagbladen en radio- en tv-stations) is voor één waterschap alleen onacceptabel kostbaar. Omdat landelijke onderzoekscijfers uitwijzen dat communicatie op dat niveau effect heeft voor de zichtbaarheid, zouden bij de volgende bestuursverkiezing de mogelijkheden om samen te werken tijdig en grondig onderzocht moeten worden. Ook kan overwogen worden aan te sluiten bij een landelijke campagne zoals 'Nederland leeft met water'.

Communicatiemiddelen

Schieland heeft ernaar gestreefd om de kosten voor communicatiemiddelen te beperken (wat is nodig en acceptabel?) en tegelijkertijd een zo effectief mogelijk pakket in te zetten. De onderstaande tabel geeft een overzicht van de ingezette middelen, het doel en de doelgroep. Ook is te zien of de middelen in samenwerking met de drie andere Zuid-Hollandse waterschappen zijn ontwikkeld.

	I.s.m. Zuid-Hollandse waterschappen	T.b.v.:		Doelgroep:			
		kandidaatstelling	Stemming	(potentiële) kandidaten	stemgerechtigden	intermediairs	collega's/bestuur
1. Kandidaatstellingspakket		x		x			
2. Advertenties		x	x	x	x		
3. Website		x	x	x	x		
4. Infobijeenkomsten	x	x			x	x	
5. Brieven		x		x			
6. Verkiezingstelefoon		x	x	x	x		
7. Verkiezingsmail		x	x	x			
8. Radiospots	x		x		x		
9. Driehoeksborden			x		x		
10. Posters			x		x		
11. Stempakket			x		x		
12. Persberichten/-bijeenkomsten		x	x			x	
13. Intranet i.c.m. e-mails		n.v.t.	n.v.t.				x

14. Personeelsblad		n.v.t	n.v.t.				x
--------------------	--	-------	--------	--	--	--	---

Ad 1) Kandidaatstellingspakket

Het kandidaatstellingspakket bestond uit een aanbiedingsbrief, een informatiebrochure en vier kandidaatstellingsformulieren, waaronder de (niet verplichte) profielschets. Via advertenties en de website werden geïnteresseerden in kandidaatstelling geïnformeerd over het pakket. Het pakket kon per email en telefoon worden aangevraagd en tijdens de informatieavonden worden meegenomen. Het kandidaatstellingspakket had, door de keuze voor een mat papiersoort, een milieuvriendelijke uitstraling. Er zijn in totaal 132 kandidaatstellingspakketten aangevraagd. Het pakket was vanaf 23 april 2004 beschikbaar; de kandidaatstelling was 18, 21 en 22 juni 2004. Enkele kandidaten gaven in de schriftelijke enquête aan het gewenst te vinden dat de brochure voor de volgende verkiezing eerder klaar is. Voor de volgende verkiezing wordt daarom aanbevolen het pakket zo mogelijk eerder beschikbaar te stellen.

Formulieren voor de kandidaatstelling

Uit de schriftelijke enquête voor de kandidaten is gebleken dat de formulieren voor de kandidaten in zijn algemeenheid voldoende duidelijk waren. Wel zijn er voor de profielschets en het gebruik daarvan verbeteringen aan te brengen. Zo kan, in plaats van te spreken over een maximum van veertig woorden, beter een maximum aantal lettertekens worden gehanteerd of een ander, preciezer, systeem worden gebruikt. Ook moet zeer precies worden omschreven wat wordt bedoeld met 'maximaal twee voorbeelden'. Sommige kandidaten gaven op het enquêteformulier aan het onduidelijk te vinden dat op het formulier een apart veld voor de voornaam ontbrak.

Ad 2) Advertenties

In de huis-aan-huisbladen waar De Krimpenerwaard en Schieland in adverteerden, zijn acht (verplichte) advertenties geplaatst. Daarnaast zijn in het Rotterdams Dagblad en het Algemeen Dagblad advertenties geplaatst over de informatiebijeenkomst voor de overkoepelende maatschappelijke organisaties en over de extra zitting van het stembureau in verband met de vermoedelijke valsheid in geschrift van de heer Bremer. Om de kosten te beperken zijn er geen kleurenadvertenties geplaatst, maar is getracht toch een opvallend uiterlijk aan de advertenties te geven. In de advertentie waarin het nieuwe bestuur werd voorgesteld, zijn als uitzondering foto's gebruikt, om de herkenbaarheid van het nieuwe bestuur te vergroten. De advertenties waren relatief lang. Bekend is dat mensen langere advertenties niet of niet helemaal lezen. Het zou daarom aan te bevelen zijn bij een volgende verkiezing daar waar mogelijk te verwijzen naar de website.

Ad 3) Website

De website is begin mei 2004, relatief laat, van start gegaan, omdat ervoor gekozen is mee te liften met de fusiesite. Deze fusiesite was niet eerder ontwikkeld. Vanaf de 'iancering' zijn op de website korte actuele berichten geplaatst. Daarnaast was er over diverse thema's (kandidaatstelling, kandidaten bekend, stempakket komt binnenkort, stemperiode van start, uitslag) statische informatie. Eind augustus zijn de profielen van de kandidaten op de site geplaatst. Kandidaten konden in maximaal 100 woorden hun profiel/motivatie weergeven. 18 van de 94 kandidaten hebben hiervan gebruik gemaakt. Op één moment is belangrijke informatie, de verkiezingsuitslag, te laat op de site geplaatst. Dit had te maken met een technische storing bij de provider.

Aanbeveling

Voor een volgende verkiezing wordt aanbevolen op een eerder moment de website online te hebben. Het vrij laat informeren van geïnteresseerden in kandidaatstelling via de website heeft geleid tot reacties van bestuurders die zich weer kandidaat wilden stellen. De website bleek bij (aspirant-)kandidaten te leven. Relatief veel (aspirant-)kandidaten hebben op verschillende tijdstippen aangegeven graag meer informatie over de kandidaatstelling en de verkiezing op de website te (hebben) willen zien. De informatie

op de website was gericht op de kiezer en in mindere mate op de kandidaat. Het is belangrijk hier voor de volgende verkiezing aandacht voor te hebben. Voor de volgende verkiezing wordt daarom aanbevolen ook de (aspirant-)kandidaten als doelgroep voor de website te formuleren.

Ad 4) Informatiebijeenkomsten

In samenwerking met Delfland en Hollandse Delta i.o. is er een informatiebijeenkomst georganiseerd voor overkoepelende maatschappelijke organisaties om hen te wijzen op de mogelijkheid van ondersteuning van kandidaten. Hiervoor is een gezamenlijke uitnodiging gestuurd naar de organisaties. Ook zijn er advertenties over de informatiebijeenkomst geplaatst in regionale dagbladen. Slechts zeven organisaties hebben deelgenomen aan de informatiebijeenkomst.

Daarnaast heeft Schieland individueel twee bijeenkomsten georganiseerd voor geïnteresseerden in kandidaatstelling. De uitnodiging voor deze bijeenkomsten heeft op de website en in advertenties gestaan. De informatiebijeenkomsten zijn minder goed bezocht dan in 1999 bij de fusiewaterschappen.

Aanbeveling

Aanbevolen wordt voor een volgende verkiezing voor de informatiebijeenkomst, naast de gebruikelijke advertenties in kranten, een brief te sturen naar (regionale en lokale) maatschappelijk betrokken organisaties en verenigingen als bewonersverenigingen. Hiermee wordt een actievere voorlichting bewerkstelligd.

Ad 8) Radiospots

Voor en tijdens de stemperiode zijn op Radio Rijnmond, Radio West en radio Noord-Holland drie radiospots uitgezonden in de ochtend- en avondspits en tijdens lunchtijd. De spots zijn ontwikkeld in samenwerking met Delfland, Hollandse Delta i.o. en Rijnland i.o. De eerste spot werd voor de stemperiode uitgezonden en informeerde over het stempakket dat binnenkort op de mat zou vallen. De tweede spot werd uitgezonden in de eerste week van de stemperiode. In deze spot werd voor informatie over de bestuurskandidaten verwezen naar www.kiezenvoorwater.nl (een gezamenlijke homepage met links naar de websites van de individuele waterschappen). In de laatste week van de stemperiode draaide de derde spot met de boodschap: vergeet niet te stemmen, op 6 oktober sluit de stemperiode. Het ontwikkelen van de radiospots in gezamenlijkheid bleek een vrij moeizaam proces. Een belangrijke factor daarbij was het feit dat alleen Rijnland ervoor had gekozen om naast het stemmen per post het stemmen per internet aan te bieden. Waar Rijnland het internetstemmen wilde benadrukken, wilden de andere waterschappen het stemmen per post accentueren.

Ad 9) Driehoeksborden

In bijna alle gemeenten in het beheersgebied zijn driehoeksborden geplaatst. Een aantal dagen voor aanvang van de stemperiode zijn ze neergezet. Aan het einde van de stemperiode zijn ze weggehaald.

Ad 10) Posters

De posters die zijn gemaakt voor de driehoeksborden zijn in een kleiner formaat tijdens de stemperiode opgehangen in eigen gebouwen, gemeentehuizen, bibliotheken en sportcentra. De posters zijn ook aan de bestuurskandidaten gegeven ter ondersteuning van hun individuele campagne.

Ad 11) Stempakket

Het stempakket bestond uit een aanbiedingsbrief, een of meerdere stembiljetten, een of meerdere kandidatenboekjes en een retourenvelop. Net als het kandidaatstellingspakket is dit pakket zo gedrukt dat het een eenvoudige en milieuvriendelijke uitstraling had. In 1999 werd door de samenwerkende waterschappen een veelkleurige glossy-brochure geproduceerd, wat veel kritiek heeft opgeleverd. In 2004 is er daarom gekozen voor een

brochure van mat, niet glanzend papier met drie kleuren. Een dergelijke sobere papiersoort is voor een volgende verkiezing weer aan te bevelen, aangezien kritiek als in 1999 over het 'dure pakket' in 2004 vrijwel is uitgebleven. Een enkele kandidaat merkte in de enquête op dat de attentiewaarde van het stempakket te gering was, maar dit had vooral betrekking op de afbeelding, niet zozeer op het papier.

De stempakketten zijn op de eerste dag van de stemperiode bezorgd. Er is overwogen elk huishouden één kandidatenkrant te bezorgen, enkele dagen voor de verkiezingsbescheiden. Voordelen hiervan zouden zijn geweest: een besparing op drukwerk en vermindering van irritatie over het dubbelop ontvangen binnen een huishouden van kandidatenboekjes. Hier is om organisatorische redenen niet voor gekozen. Voor een verkiezing wordt het van groot belang geacht dat de kandidatenkrant/lijst iedere stemgerechtigde daadwerkelijk bereikt. Om dit te bewerkstelligen zou extra tijd voor de bestandsopbouw nodig zijn. Op het drukwerk zou bij die werkwijze weliswaar iets bespaard kunnen worden, maar deze besparing zou wegvallen door de extra verzendkosten. Verzending van de kandidatenkrant valt niet onder het relatief goedkope verzendtarief dat voor verkiezingspost geldt.

Ad 12) Persberichten

Tijdens het project Bestuursverkiezing 2004 zijn acht persberichten verstuurd naar de huis-aan-huisbladen in de gemeenten in het beheersgebied en naar regionale dagbladen. Deze zijn zeer regelmatig aanleiding geweest voor een artikel. Hierdoor heeft de verkiezing veel free-publicity gekregen. De perscontacten zijn ook uitgenodigd voor de openbare zittingen van het stembureau. Daar is slechts door één journalist één keer gebruik van gemaakt. De persberichten die zijn verstuurd hebben tot veel berichtgeving in de kranten geleid.

Ad 13) Intranet

De medewerkers van de Krimpenerwaard, Schieland en ZHEW konden op het medewerkersdeel van de fusiesite over de bestuursverkiezing lezen. Deze informatie is gedurende het project statisch, wellicht te statisch, geweest. Over mijlpalen zoals het bekend worden van de kandidaten en de uitslag zijn de medewerkers via e-mailberichten geïnformeerd. Ook over de vermoedelijke valsheid in geschrift zijn e-mails naar medewerkers verstuurd. De interne communicatie heeft door tijdgebrek minder aandacht gekregen dan was gepland. Hierdoor zijn de medewerkers waarschijnlijk niet allemaal naar behoefte geïnformeerd. Bij de volgende verkiezing is het wenselijk ook de interne doelgroepen actief te benaderen.

Ad 14) Personeelsblad

In de personeelsbladen van de Krimpenerwaard en van Schieland is een paar keer een (achtergrond)artikel geplaatst over de verkiezing.

5. KIESREGISTER

Betrouwbaarheid kiesregister

Er is voor de bestuursverkiezing 2004 veel tijd en energie gestoken in de opbouw van het kiesregister. Door de samenvoeging van bestanden van twee waterschappen en een zuiveringsschap was de opbouw van het kiesregister complexer dan bij eerdere verkiezingen. Mede dankzij het feit dat de fusiepartners en de andere naburige waterschappen dezelfde verkiezingsmodule gebruikten, konden de data op een eenduidige wijze verwerkt en gecontroleerd worden. Gedurende de opbouw van het register is veelvuldig gecontroleerd op juistheid en volledigheid. Hierdoor konden ook verbeteringen in de bronbestanden worden aangebracht. Deze verbeteringen hebben geleid tot honderden nieuwe aanslagen, soms ook over voorgaande jaren.

Kiesbestand categorie Gebouwd

Een precair onderdeel van het kiesregister is de volledigheid van het kiesbestanden voor de huiseigenaren in nieuwbouwwijken. De te gebruiken bron voor het kiesregister, het omslagenbestand, is per definitie niet 100% actueel, onder meer omdat het waterschap afhankelijk is van de door de gemeenten aan te leveren WOZ-bestanden. Een goede actualiteit is voor het stemrecht noodzaak. Om die reden is extra aandacht besteed aan de opname van (stemgerechtigden uit) nieuwbouwwijken in het kiesregister bij de opbouw van het bestand. Aan alle gemeenten zijn ten behoeve van de verkiezingen WOZ-totaalbestanden opgevraagd. Was er in 1999 nog sprake van een incident op dit vlak (700 stemgerechtigden in een nieuwbouwwijk Moordrecht ontvingen in eerste instantie geen stembiljet Gebouwd), in 2004 is daar voor Gebouwd niet van gebleken. Uit reacties van kiezers (huiseigenaren) tijdens de stemperiode bleek wel dat er incidenteel ten onrechte geen stembiljet was verstrekt. Deze fouten konden tijdig worden hersteld. Een knelpunt bleek, net als voorheen, te zijn het verstrekken van een stembiljet gebouwd bij een gedeelde eigendom. De toezending van het stembiljet aan degene die als eerste in het kadaster is genoemd, leverde veel onbegrip op. Uitleg hierover in het stempakket bleek niet te worden gelezen of geaccepteerd. Uit de landelijke ontwikkelingen met betrekking tot de bestuurssamenstelling volgt dat er bij de volgende verkiezing naar verwachting geen aparte categorie Gebouwd meer zal zijn. Deze wordt 'ingeschoven' bij de categorie Ingezetenen/inwoners. Elke stemgerechtigde krijgt dan een eigen stembiljet. Van het hier geschetste probleem is dan geen sprake meer.

Kiesbestand categorie Ingezetenen

Voor het stemrecht van de categorie ingezetenen is het bestand van de Gemeentelijke basisadministratie (GBA) bepalend. Schieland en ZHEW (dat de ingezetenengegevens leverde voor de Krimpenerwaard) hadden voor de ingezetenenomslag een eigen ingezetenenbestand. Dit is geen volledige kopie van het GBA. Voor het heffen van de omslagen is een volledig GBA bestand ook niet nodig. Voor de verkiezingen is een compleet, actueel en betrouwbaar GBA bestand van het gebied echter wel nodig. Om die reden is voor het hele gebied van alle gemeenten apart een totaallevering GBA opgevraagd en gekregen. Voor gemeenten die voor minder dan 75% in het beheersgebied vallen, kon een dergelijke totaallevering echter niet worden verkregen. Op basis van nader onderzoek zijn voor die gemeenten nog aanvullende GBA-leveringen gevraagd. Ondanks de extra acties die zijn verricht om een optimaal betrouwbaar ingezetenenbestand te verkrijgen, bleek dit bestand niet geheel volledig. Voor een gemeente in het gebied van de Krimpenerwaard moesten tijdens de stemperiode nog 200 suppletie-biljetten aan de stemgerechtigden worden verstrekt.

Aanbeveling

Aanbevolen wordt voor een volgende verkiezing zeer tijdig (begin 2006) intern te onderzoeken hoe dit probleem kan worden voorkomen/beperkt, rekening houdend met de landelijke ontwikkelingen in de bestuurssamenstelling ('inschuiven' categorie Gebouwd in de categorie Ingezetenen).

In totaal zijn nog geen 3000 (0,6% van het aantal verzonden stempakketten) stembiljetten onbestelbaar retour gekomen. Bij het merendeel van deze stembiljetten bleek dat de stemgerechtigde zich niet correct had ingeschreven bij de gemeente. Men verzuimt regelmatig verhuismutaties tijdig door te geven. Dit komt zeer vaak voor bij verhuizing naar het buitenland.

Conclusie

Tijdens de stemperiode zijn voor de categorie Gebouwd incidenteel alsnog stembiljetten verstrekt aan stemgerechtigden die ten onrechte niet het bestand stonden. Voor Ingezetenen is aan een grotere groep stemgerechtigden tijdens de stemperiode alsnog een stembiljet gestuurd. In zijn algemeenheid mag, gezien de veelvuldige controles bij de bestandsopbouw en de relatief beperkte groep kiezers die in de stemperiode aangaf

geen stembiljet te hebben ontvangen, gesproken worden van een betrouwbaar (zeker 95% correct) kiesregister.

6. SAMENWERKING

In 1999 lag de organisatie van de bestuursverkiezing voor de waterschappen (met uitzondering van De Krimpenerwaard) in Zuid-Holland bij een samenwerkingsverband, dat werd getrokken door Rijnland. Gebleken is toen dat een dergelijke verregaande samenwerking voor de verkiezing op zich goed mogelijk is, mits gegarandeerd aan een aantal organisatorische randvoorwaarden wordt voldaan. In het evaluatierapport van het project is toen vermeld dat 'de waterschappen in een van de belangrijkste doelstellingen van samenwerken, het tonen van één gezicht' geslaagd lijken te zijn. Schieland concludeerde destijds in zijn bestuurlijke evaluatie van het project dat 'op zich positief tegenover een groot samenwerkingsverband in Zuid-Holland staan', en 'dat het daarvoor noodzakelijk is dat al twee jaar voor de feitelijke verkiezing wordt gestart met een planvormingfase waaraan alle deelnemende waterschappen deelnemen en er voldoende draagvlak kan worden gecreëerd'. 'Blijkt tijdens de planvormingfase dat een verregaande samenwerking niet haalbaar is, dan is samenwerking in kleiner verband een goede optie'.

Begin 2003 werd in Zuid-Holland duidelijk dat voor een verregaande samenwerking in een samenwerkingsverband als in 1999 onvoldoende draagvlak bestond. Wel werd tussen de waterschappen afgesproken dat daar waar dit meerwaarde kon hebben (bijvoorbeeld gezamenlijke communicatiemiddelen, productie van stempakketten) zou worden samengewerkt. In het projectplan is als een uitgangspunt opgenomen dat de Zuid-Hollandse waterschappen ernaar streven een gezamenlijke breed herkenbare campagne te voeren, en dat op organisatorische vlakken zal worden samengewerkt waar dit (schaal)voordelen op kan leveren.

De perioden van terinzagelegging kiesregister, kandidaatstelling en stemming en de dag van stemopneming waren in Zuid-Holland gelijkgeschakeld, evenals de data van de zittingen van het stembureau en de toelating door het algemeen bestuur. Gedurende de hele verkiezingsperiode is in Zuid-Holland intensief onderling informatie uitgewisseld. Met Delfland en Hollandse Delta i.o. werd op organisatorisch vlak nauw samengewerkt. Met deze waterschappen is een gezamenlijke Europese aanbestedingsprocedure doorlopen voor het drukwerk, het printen en de stemverwerking en is bij hetzelfde bedrijf aanbesteed. Ook lieten de drie waterschappen de opbouw van het kiesregister door hetzelfde automatiseringsbedrijf uitvoeren. Verondersteld mag worden dat de Europese aanbesteding enige schaalvoordelen heeft opgeleverd, maar of de kosten van die aanbesteding in zijn geheel lager waren dan bij een onderhandse opdrachtverlening het geval was geweest is niet geheel zeker (zie hoofdstuk 7 Financiën). Wel heeft deze samenwerking in ieder geval het voordeel van onderlinge kennisuitwisseling en opbouw van kennis gehad. De Europese aanbesteding vroeg echter veel extra voorbereidingstijd (ten opzichte van een opdrachtverstrekking op basis van bijvoorbeeld drie offertes) en onderlinge afstemming. De extra voorbereidingstijd is overigens later gedeeltelijk teruggewonnen. De aanschaf van dezelfde verkiezingsmodule door drie waterschappen was voor de opbouw van de kiesregisters voordelig uit oogpunt van zowel kosten als de opbouw van de kiesregisters. De onderlinge samenwerking verliep over het algemeen probleemloos, met uitzondering van de voorbereidingen voor de gezamenlijke breed herkenbare campagne. Deze gezamenlijke campagne is uiteindelijk niet gevoerd (zie daarvoor hoofdstuk 4 Communicatie).

Gedurende het project was er vanzelfsprekend ook intensieve afstemming en samenwerking tussen de organisator Schieland en de fusiepartners. Met name het hoogheemraadschap van de Krimpenerwaard was nauw betrokken bij de voorbereiding en uitvoering van de verkiezing. In de stuurgroep van het project namen de waarnemend dijkgraaf en secretaris-directeur van de Krimpenerwaard deel. In de projectgroep zaten ambtenaren van zowel Schieland als de Krimpenerwaard. Voorstellen voor het algemeen

of dagelijks bestuur van Schieland over de verkiezing en informerende notities terzake, werden ook ter kennis gebracht aan het algemeen en/of dagelijks bestuur van de Krimpenerwaard.

Conclusie

Tijdens het project is op organisatorisch vlak intensief samengewerkt. Deze samenwerking verliep veelal goed en kan als positief worden beoordeeld. De voordelen ervan zijn deels gelegen in kostenvoordelen (vooral bij de verkiezingsmodule), deels in de wederzijdse kennisuitwisseling en -opbouw.

Aanbeveling

Aanbevolen wordt voor de volgende verkiezing weer te streven naar samenwerking op organisatorisch vlak. Of dit ook moet inhouden een gezamenlijke (Europese) aanbesteding aan te gaan, zal dan goed onderzocht moeten worden. Zo moet de benodigde tijdsinvestering worden voorzien, moet er tijdig een goed beeld bestaan van de kosten bij zelfstandige (eigen) opdrachtverlening etc. Op het gebied van de publiciteit wordt een goede samenwerking sterk aanbevolen. Het tijdig creëren van voldoende bestuurlijk draagvlak daarvoor blijkt onontbeerlijk te zijn.

7. FINANCIËN

Kredietbesteding

In de verenigde vergadering van Schieland van juni 2004 is een krediet beschikbaar gesteld voor het project bestuursverkiezing van € 881.500. Dit bedrag bestond uit vijf onderdelen:

• opbouw kiesregister	€ 80.000
• productie stempakketten en stemverwerking	€ 199.000
• porti	€ 227.500
• communicatie	€ 130.000
• overig en personele lasten	€ 245.000.

In de rapportage van de verkiezing van januari 2005 is aangegeven dat sprake is van een onderschrijding van circa 130.000 van het totaalkrediet. Dat bedrag was een voorlopig bedrag. De totale kosten van het project komen uit op € 723.228, waarmee het projectkrediet dus met € 158.272 wordt onderschreden. De kosten per kiesgerechtigde (560.616) komen daarmee op uit op € 1,29. In 1999 bedroegen deze voor Schieland 2,85 gulden (€ 1,29) en voor de Krimpenerwaard 2,08 gulden (€ 0,94).

De onderschrijding is gelegen in de diverse out of pocketkosten. De raming van de kosten van productie van de stempakketten en de stemverwerking bedroeg in totaal € 199.000. De werkelijke kosten waren € 141.300. Met name de kosten van het drukwerk zijn lager uitgevallen dan was begroot. De prijzen in de drukwerkmakkt zijn vanwege de grote concurrentie in deze branche de laatste tijd relatief laag. De portikosten zijn daarentegen duurder uitgevallen dan aanvankelijk was begroot. De begroting was gebaseerd op een speciaal laag tarief voor de verkiezingspost dat in 1999 werd gebruikt. Dit tarief bleek echter te zijn gewijzigd. Over de hoogte van het krediet wordt hier nog opgemerkt dat het bedrag dat was begroot voor de post communicatie, € 130.000, in vergelijking met andere waterschappen in Zuid-Holland relatief laag was. Elders zijn bedragen van € 400.000 tot € 500.000 opgenomen.

Voor de herverkiezing is geen apart krediet aangevraagd. Besloten is eerst te bezien wat de werkelijke kosten van de herverkiezing zouden zijn. Inmiddels is duidelijk dat de kosten van de herverkiezing iets meer dan € 150.000 bedragen. Er is een beperkte overschrijding van het krediet te verwachten. Op dit moment is daar nog geen volledig inzicht in.

Europese aanbesteding

Voor de verkiezing in 2004 is ervoor gekozen voor de diensten productie van de stembescheiden en stemverwerking Europees aan te besteden onder een paraplu met Delfland en ZHEW. De bedragen van beide diensten bleven voor HHSK i.o. onder de Europese aanbestedingsgrenzen (Europese richtlijnen). Hollandse Delta i.o. (met ZHEW als organiserende partij), die net als Delfland wel aan Europese aanbesteding was gebonden, nodigde de andere waterschappen in Zuid-Holland uit tot een gezamenlijke aanbesteding. Omdat een gezamenlijke aanbesteding schaalvoordelen mee zou kunnen brengen is Schieland, net als Delfland, op die uitnodiging ingegaan. Het aanbestedingsproces is begeleid door een juridisch adviesbureau. Het bureau bood expertise in de vorm van een toets op het bestek en begeleiding en advies in de selectie en fase van gunning van het project. Hiermee is zekerheid verkregen over de rechtmatigheid van bepaalde keuzes en zijn risico's van bezwaar tegen het gunningbesluit beperkt. Uitgangspunt bij de aanbesteding was één procedure, met uiteindelijk één geselecteerde partij, uitmondend in drie afzonderlijke overeenkomsten. Net als bij de verkiezing 1999 is gekozen voor een openbare aanbesteding, omdat het gezien de ervaring toen, de aard en omvang van de opdracht en de markt niet in de lijn der verwachting lag dat er een dermate groot aantal potentiële aanbieders actief is dat een niet-openbare procedure noodzakelijk is.

Of de Europese aanbesteding grote kostenvoordelen heeft opgeleverd is niet goed te zeggen, omdat er geen goed inzicht was en is van de te betalen bedragen bij een onderhandse selectie. Verondersteld mag worden dat er schaalvoordelen waren verbonden aan de Europese aanbesteding. Daar tegenover staat dat de productie van de stembescheiden voor drie waterschappen complexer, en dus per stempakket iets duurder, is dan die voor een waterschap. Ook vraagt de externe begeleiding het nodige en vraagt de voorbereiding van een Europese aanbesteding relatief veel tijd en dus geld; deze extra tijd wordt echter in een later stadium gedeeltelijk terugverdiend.

Een lastig aspect bleek het feit dat, in verband met de relatief lange doorlooptijd van de aanbestedingsprocedure, al in een vroeg stadium drukwerkspecificaties moesten worden opgesteld voor het papier, het drukwerk en het printwerk e.d. Dit kwam op een moment, ver voor de verkiezingen, waarop de keuzes op dit vlak nog niet waren gemaakt. De projectorganisatie was op dat moment nog in een inventariserende en oriënterende fase. Mocht voor een volgende verkiezing weer Europees worden aanbesteed, dan dient hier rekening mee gehouden te worden. Des te nauwkeuriger de drukwerkspecificaties in het bestek worden aangegeven, des te minder problemen/discussies er in een later stadium ontstaan tussen opdrachtgever, ontwerper, drukker of printbedrijf.

Conclusie

Al met al kan worden geconcludeerd dat het gevraagde krediet passend is geweest. Voor een volgende verkiezing zou een dergelijk bedrag, rekening houdend met inflatie en de nodige markt-prijzontwikkelingen, in principe volstaan. Bedacht zij wel dat het bedrag dat Schieland had opgenomen voor de post communicatie, € 130.000 in vergelijking met andere waterschappen in Zuid-Holland erg laag was. Als bij een volgende verkiezing wederom een vergelijkbaar bedrag voor die post wordt opgenomen, zal net als in 2004 met een relatief sober communicatiepakket genoeg genomen dienen te worden.

Aanbeveling

Aanbevolen wordt voor een volgende verkiezing wederom een Europese aanbesteding voor de productie van stempakketten en de stemverwerking te overwegen, in samenwerking met andere waterschappen (mits dit dan nog niet verplicht is gesteld voor de te leveren diensten). Verondersteld mag worden dat daar schaalvoordelen aan te behalen zijn. Wel dient voor een goede prijsvergelijking inzicht te bestaan in de kosten van die diensten bij een onderhandse aanschaf ervan.

8. KIESREGLEMENT

In de evaluatie van de verkiezing 1999 zijn met betrekking tot het toen vigerende kiesreglement onder meer de volgende aanbevelingen opgenomen:

- het inkorten van de kandidaatstellingsperiode naar één of enkele kalenderdagen
- het verruimen van de termijn tussen de kandidaatstelling en verkiezingen van 90 dagen naar 120 dagen
- het inkorten van de verkiezingsperiode en
- het vervroegen van het uiterste tijdstip waarop duplicaten kunnen worden aangevraagd.

Model kiesreglement

Deze en andere aanbevelingen zijn na de verkiezingen van 1999 meegegeven aan de landelijke werkgroep Kiesreglement. Deze werkgroep was ingesteld om een Algemene Maatregel van Bestuur (Amvb) voor de waterschapsverkiezing op te stellen, ingevolge artikel 30b van de Waterschapswet. In de werkgroep namen het ministerie van V&W, de provincies en waterschappen deel. Toen de voorbereidingen voor de verkiezingen in Zuid-Holland al in volle gang waren, heeft het ministerie van V&W geconstateerd dat de bedoelde AMvB niet vastgesteld kon worden zonder voorafgaande wijziging van de Waterschapswet. Deze wetswijziging was destijds in voorbereiding, maar zou zeker niet meer gereed zijn voor de bestuursverkiezing in Zuid-Holland. Besloten is toen een model kiesreglement te ontwikkelen. Dit, snel nadien ontwikkelde, model is vervolgens door het ministerie van V&W als grondslag voor provinciale regelgeving voorgesteld, vooruitlopend op de vaststelling van het wettelijk voorgeschreven kiesreglement voor de waterschappen.

Medio april 2004 werd duidelijk dat de vaststelling van het kiesreglement gepland stond voor de vergadering van provinciale staten van 30 juni 2004. Aangezien deze vaststelling zou zijn na de dag van de kandidaatstelling hebben de dijkgraven en voorzitter van Schieland, Delfland en ZHEW per brief van 16 april 2004 bij de gedeputeerde op aangedrongen op versnelling van de vaststellingsprocedure. Uiteindelijk is het kiesreglement op 26 mei 2004 door provinciale staten vastgesteld. De late vaststelling van het kiesreglement werkte voor de voorbereiding van de verkiezing en met name voor de opbouw van het kiesregister vertragend.

Wijzigingen kiesreglement

Het kiesreglement 2004 was op een aantal aspecten anders dan het oude. Naast een aanpassing in verband met de aanwezigheid van kiesdistricten, zijn er termijnen verlengd waaronder de verruiming van het aantal dagen tussen dag van kandidaatstelling en einde stemperiode (van 90 naar 120). Ook is bijvoorbeeld de kandidaatstellingsperiode verkort naar één dag, met de mogelijkheid extra tijdvakken aan te wijzen voor kandidaatstelling. In het algemeen geldt dat de wijzigingen die zijn aangebracht ten opzichte van het oude reglement positief zijn. Er blijven echter verbeterpunten. In hoofdstuk 9 worden aanbevelingen gedaan naar aanleiding van de fraudekwestie. Ook is het van belang dat de AMvB waterschapsverkiezingen uiterlijk medio 2007 van kracht is, en dat daarbij zoveel mogelijk wordt aangesloten bij de Kieswet.

9. SPECIFIEKE VRAAGSTUKKEN EN PROBLEMEN

Fraudekwestie

Feiten

Op 14 september 2004 ontving het stembureau een vraag van het waterschap Brabantse Delta of twee specifieke personen zich ook kandidaat hadden gesteld voor de verkiezing voor HHSK i.o. Deze vraag werd gesteld in verband met vermoedelijke valsheid in geschrift door deze twee kandidaten. Toen bleek dat beide kandidaten zich ook voor HHSK i.o. kandidaat hadden gesteld, is twee dagen voor de start van de verkiezing, op

23 september 2004, in een openbare stembureauzitting bekend gemaakt dat nader onderzoek van de twee kandidatenopgaven uitwees dat de ondersteunerslijsten die bij de opgaven hoorden, niet zijn ondertekend door ten minste tien personen die bevoegd zijn tot kandidaatstelling. Het onderzoek bestond eruit dat alle ondersteuners van de betreffende kandidaten zijn benaderd met de vraag of zij daadwerkelijk ondersteund hadden en hun naam en handtekening op de ondersteunerslijst hebben gezet. Een aantal van hen verklaarde (telefonisch en/of op schrift) niets van die ondersteuning te weten. In een open brief heeft een van de twee betreffende kandidaten laten weten zelf namen en handtekeningen van ondersteuners te hebben geplaatst op de lijst van ondersteuners. Het stembureau constateerde dat als het bovengenoemde het stembureau bekend was geweest in de kandidaatstellingsfase, de opgaven door het stembureau ongeldig zouden zijn verklaard. Het stembureau was van oordeel dat het stembureau op 23 september, na de kandidaatstellingsfase, niet de bevoegdheid had de opgaven alsnog ongeldig te verklaren of de kandidaten van de kandidatenlijst te halen. In de kandidaatstellingsperiode was overigens al door het stembureau vastgesteld dat er aan de betreffende opgaven verzuimen kleefden. Bij een van de twee opgaven bleek een onjuist woonadres te zijn opgegeven en bij beide opgaven was sprake van een onvoldoende aantal rechtsgeldige ondersteuners. Deze verzuimen zijn tijdig hersteld.

Eén van de twee betreffende kandidaten is gekozen, maar vervolgens niet toegelaten door de verenigde vergadering op 27 oktober 2004, op basis van het advies van de commissie Geloofsbrieven. Dit advies is opgesteld in overleg met de landsadvocaat. Op 10 november 2004 heeft de Afdeling Rechtspraak van de Raad van State (ARRVS) dit besluit vernietigd en uitgesproken dat de verkiezing van de categorie Gebouwd, district Schieland, niet rechtsgeldig is verlopen. Dit omdat niet zeker was dat 'alle kiezers bij het uitbrengen van hun stem op de hoogte waren van de door het stembureau vastgestelde onregelmatigheden, noch dat de uitkomsten van het verrichte onderzoek en hetgeen daaromtrent op dat moment al dan niet bekend is geworden bij de kiesgerechtigden, bij hen tot verwarring heeft geleid'. Als gevolg hiervan moest de verkiezing voor dit deel over.

Verklaring niet tijdig ontdekken fraude

Het is een ongelukkig feit dat de fraude met de handtekeningen niet in de kandidaatstellingsfase is ontdekt. Dit is echter op zich niet vreemd. Een controle van de ondersteunerslijsten houdt in een onderzoek naar de bevoegdheid tot ondersteuning: relevant is daarbij of de personen behoren tot de categorie en het kiesdistrict waarvoor kandidaat wordt gesteld. Hiertoe worden de gegevens op de ondersteunerslijsten gecontroleerd (naam, adres, woonplaats en geboortedatum van de ondersteuners). Bij een dergelijke controle wordt, althans werd, er niet van uitgegaan dat kandidaten niet te vertrouwen zijn en dat de handtekeningen van ondersteuners daarom op echtheid gecontroleerd moeten worden. Waterschapswet noch Kiesreglement schrijven overigens voor dat de controle ook moet inhouden een check of de vermeende ondersteuner daadwerkelijk (met zijn eigen handtekening) heeft ondersteund.

Communicatie

Vrijwel direct na het bekend worden van de mogelijke fraude zijn betrokkenen (kandidaten) en pers daarover actief geïnformeerd. Daarbij is duidelijk gemaakt dat er vermoedelijke fraude is ontdekt, helaas pas na de kandidaatstellingsperiode en dus niet meer tijdig. De media hadden zeer veel aandacht voor de fraude. De fraudekwestie heeft het imago van de waterschappen vanzelfsprekend geen goed gedaan. Opgemerkt wordt wel dat de krantenkoppen meer over 'de fraude of de fraudeurs' spraken en in mindere mate over de 'onzorgvuldige waterschappen'.

Voorkomen van een dergelijke fraude

Een veel gehoorde opmerking in dit verband is dat een dergelijke fraudekwestie kan worden voorkomen, door reglementair voor te schrijven dat ondersteuners een kopie van hun legitimatiebewijs verstrekken bij het inleveren van de kandidatenopgave. Afgezien

van de extra inspanningen die deze verplichting van kandidaten en ondersteuners vergt (ondersteuners moeten dan aan kandidaten ter plekke een kopie van hun legitimatiebewijs bieden), wordt hiermee nog geen zekerheid verkregen dat de ondertekening daadwerkelijk door de ondersteuner is gezet. Ook is het twijfelachtig of het opnemen van een dergelijk voorschrift juridisch houdbaar is. Om die reden wordt er niet voor gepleit deze verplichting in het kiesreglement op te nemen. De voorkeur gaat uit naar het uitvoeren van een telefonische, steekproefsgewijze, controle van de ondersteuners door de ambtelijke organisatie in de tijd tussen indiening van de opgaven en de zitting van het stembureau tot geldigverklaring van de kandidatenopgaven. Wellicht is er daarnaast een (bestuursrechtelijke) mogelijkheid te creëren het stembureau ook bevoegd te verklaren tot beoordeling van de kandidatenopgaven indien onrechtmatigheden in de fase van kandidaatstelling pas na die fase bekend worden. Dit vraagt wel een wijziging van Kiesreglement en Waterschapswet.

Aanbeveling

Aanbevolen wordt bij de volgende verkiezing een extra controleslag in te bouwen naar de echtheid van de handtekeningen van ondersteuners. Deze slag vraagt wel om een verlenging van de huidige termijn van drie/vier werkdagen voor de voorbereiding van de stembureauzitting tot onderzoek van de kandidatenopgaven. Ook wordt aanbevolen te bezien of er daarnaast een (bestuursrechtelijke) mogelijkheid kan worden gecreëerd het stembureau ook bevoegd te verklaren tot beoordeling van de kandidatenopgaven indien onrechtmatigheden in de fase van kandidaatstelling pas na die fase bekend worden

Stembureauzittingen

Het stembureau hield in totaal vijf zittingen in het kantoor van Schieland. De eerste zitting, op 28 juni 2004, waarin de opgaven tot kandidaatstelling zijn onderzocht, was een zitting achter gesloten deuren, de andere zittingen waren openbaar. Tijdens de tweede zitting op 1 juli 2005 werd besloten over de geldigheid van de opgaven. Op 23 september 2005 hield het stembureau de bovengenoemde een extra zitting. Op 8 oktober en 13 oktober 2005 zijn respectievelijk de stemmen opgenomen en de verkiezingsuitslag vastgesteld. Bij de openbare zittingen waren, net als in 1999, slechts enkele toehoorders aanwezig. De zittingen verliepen zonder noemenswaardige problemen, zij het dat de zitting van 8 oktober iets later begon dan was gepland. Dit was een gevolg van het feit dat het bestand met de stemopneming bijna 7 uur later was opgeleverd dan was afgesproken.

Verzending stempakketten

In het projectplan is als uitgangspunt gehanteerd per kiesgerechtigde alle stembescheiden zoveel mogelijk in één envelop te versturen. Dit is voor de verkiezing 2004 in vrijwel alle situaties gelukt.

De stempakketten zijn op woensdag 22 september per 48-uurs dienst ter post aangeboden met als doel de stempakketten op vrijdag 24 september 2004 te bezorgen. Van enkele stemgerechtigden is vernomen dat het stempakket pas op maandag 27 oktober 2004 is bezorgd. Er zijn echter geen meldingen binnengekomen waaruit blijkt dat de bezorging in grote getale later dan vrijdag 24 september heeft plaatsgevonden.

Interne telefonische informatiedienst

In 2004 zijn circa 1000 meest telefonische reacties, vragen en klachten binnengekomen en beantwoord door de ambtelijke organisatie. Naast telefonische vragen kwamen er ook vragen binnen via het emailadres en de website. Een belangrijk deel van de reacties betrof algemene verzoeken om informatie over het waterschap tijdens de stemperiode (circa 44%) of informatie over de kandidaatstelling, de verkiezing of de stembiljetten (circa 37%). Het aantal vragen over de fraudekwestie was relatief beperkt (6%). Bijlage 2 bevat een overzicht van de soorten gestelde vragen.

In 1999 was voor de beantwoording van vragen en klachten door het samenwerkingsverband een call center ingeschakeld. Schieland ontving toen circa 350 schriftelijke en mondelinge klachten en vragen, deels via het externe call center en deels rechtstreeks. De Krimpenerwaard ontving in 1999 circa 200 reacties rechtstreeks. Gebleken is toen dat ondanks de inschakeling van een call center er heel veel vragen rechtstreeks bij het waterschap terecht kwamen. In 2003 is er voor gekozen om de vragen en klachten direct intern af te handelen. Uit reacties van kiezers en de schriftelijke enquête onder de kandidaten kan worden afgeleid dat men over het algemeen tevreden was over de kwaliteit en snelheid van de beantwoording. Aanbevolen wordt deze informatievoorziening ook bij een volgende verkiezing weer intern te organiseren.

Stemverwerking

De stemverwerking heeft in 2004 plaatsgevonden in een, door het stembureau gecontroleerde omgeving bij het bedrijf Cendris, in een vestiging te Alphen aan den Rijn. Voor het proces van stemverwerking is vooraf, conform het kiesreglement, een protocol opgesteld. De procesinrichting en technische en aanverwante ondersteuning vanuit het stemverwerkende bedrijf was erop gericht de inzet van ondersteuners van het stembureau vanuit de waterschappen zoveel mogelijk te beperken. Deze inzet kon, in vergelijking met de inzet in 1999, inderdaad beperkt blijven. Deze inzet betrof de ondersteuning van het stembureau bij de beoordeling van de (on)geldigheid van stembiljetten. De beoordeling kon zowel digitaal (via een scan van de biljetten) geschieden als aan de hand van de stembiljetten zelf. Het stembureau heeft tijdens de zitting van de stemopneming (tevens bekendmaking voorlopige uitslag) over de geldigheid van een aantal stembiljetten geoordeeld. Ook was het mogelijk dat het stembureau de scans van de stembiljetten beoordeelde. Het stembureau heeft hier geen gebruik van gemaakt. Het proces van stemverwerking kan als geschikt worden aangemerkt. Mocht een volgende verkiezing wederom schriftelijk zijn, dan zou ook overwogen kunnen worden de voorbereidende werkzaamheden van de stembureauzitting in het gemeenlandshuis te houden.

De eerste werkdag (maandag) waarop de biljetten retour konden komen is er erg weinig ontvangen. Daarna groeide de stroom geleidelijk. De laatste dagen voor het sluiten van de stembus was het aantal zodanig gegroeid dat Cendris de stroom niet volgens planning kon verwerken. Van te voren was gegarandeerd dat in dergelijke situaties een beroep zou worden gedaan op andere vestigingen/bedrijven. In de praktijk kwam het bedrijf deze afspraak niet na. De sluitingsdatum van de verkiezing was 8 oktober, 12.00 uur. Afsproken was dat de voorlopige verkiezingsuitslag zou worden aangeleverd op 10 oktober om 12.00 uur, de dag waarop de stembureauzitting om 19.00 in een openbare zitting bijeenkwam voor het bepalen van de voorlopige uitslag. Op 9 oktober werd echter om 11.40 uur door het bedrijf gemeld vertraging te hebben opgelopen en dat de uitslag verwacht werd om 16.00 uur. Uiteindelijk zijn de uitslagen pas doorgebeld tussen 18.20 uur en 18.50 uur die dag.

Opgemerkt wordt dat veel stemgerechtigden op het stembiljet met kolommen van kandidaten bij het huidige personenstelsel meer dan één kandidaat aankruisen. Over het aantal aan te kruisen kandidaten per stembiljet zijn veel telefonische vragen gesteld. Ook bleek er bij de stemverwerking relatief veel uitval (ongeldige stembiljetten) te worden gegenereerd, doordat er meer dan twee kruisjes op een formulier staan. Veel kiezers zetten één kruisje in elke verticale rij. Bij het toekomstige lijstenstelsel zal het stembiljet er overigens geheel anders uitzien. Het biljet zal dan in beginsel op A2-formaat zijn, waarbij lijsten (met een maximum van bijvoorbeeld 30 kandidaten) naast elkaar gepresenteerd worden.

Blanco stem

In 1999 bleek dat het aantal kiezers dat een blanco stem had ingevuld relatief hoog was. Uit reacties van de kiezers bleek toen dat de kiezer voor het invullen van de blanco stem

veelal als reden opgaf 'de kandidaten niet te kennen'. In 2004 was er geen hokje voor een blanco stem aangeboden, omdat een blanco stem niet direct bijdraagt aan de stemtoewijzing aan kandidaten. Men kon wel 'blanco' stemmen door niets in te vullen. Het aantal blanco stemmen in 2004 was 595.

Toelating tot de verenigde vergadering

Toelatingsprocedure

Op 13 oktober 2004 heeft het stembureau de definitieve verkiezingsuitslag vastgesteld. Overeenkomstig het kiesreglement zijn de benoemden daarvan in kennis gesteld. Zij hebben allen binnen de daarvoor periode hun benoeming aangenomen. Op 25 en 27 oktober 2005 heeft de commissie Geloofsbrieven de geloofsbrieven onderzocht en het juridisch advies inzake de fraudekwestie (zie hierboven) gewogen. Op 27 oktober heeft de verenigde vergadering van Schieland de kandidaten toegelaten tot de verenigde vergadering van Schieland en de Krimpenerwaard, met uitzondering van de kandidaat verboden aan de fraudekwestie.

HOOFDSTUK 10 LIJST VAN AANBEVELINGEN

1. Stemmen per internet in combinatie met één andere methode

Aanbevolen wordt het stemmen per internet in combinatie met één andere methode: schriftelijk stemmen of stemmen per telefoon. De keuze voor de tweede methode mede laten afhangen van de ontwikkelingen met betrekking tot de landelijke verkiezingsdag.

2. Vergroten aantal vrouwelijke kandidaten

Aanbevolen de komende jaren actief in te spelen op landelijke initiatieven tot het verhogen van het aantal vrouwen in besturen van waterschappen. Dit gelet op het relatief lage percentage van vrouwelijke kandidaten (17%) voor de bestuursverkiezing 2004 en eenzelfde percentage vrouwelijke verkozen bestuursleden.

3. Omschrijven ondersteuning maatschappelijke en/of politieke organisaties

Voorzover dit in combinatie met het te verwachten lijstenstelsel nog relevant is, wordt aanbevolen kandidaten te verzoeken de ondersteuning van maatschappelijke en/of politieke organisaties specifiek te omschrijven, bijvoorbeeld bij het lidmaatschap van een politieke partij expliciet aan te geven of de ondersteuning afkomstig is van een lokale of provinciale afdeling van die partij. Hiermee wordt (mogelijk) voorkomen dat kandidaten ten onrechte aangeven ondersteund te worden door een organisatie.

4. Communicatie

Inzet van de massamedia

Aanbevolen wordt de mogelijkheden om samen te werken tijdig en grondig te onderzoeken. Ook zouden de mogelijkheden aan te sluiten bij een landelijke campagne zoals 'Nederland leeft met water' tijdig gezien moeten worden.

Beschikbaar stellen kandidaatstellingspakket

Aanbevolen wordt het kandidaatstellingspakket minimaal drie maanden voor de kandidaatstelling beschikbaar te hebben.

Profielschets

Aanbevolen wordt, voor zover dit in combinatie met het te verwachten lijstenstelsel nog relevant is, bij de ruimte voor de motivatie van de kandidaat een maximum aantal lettertekens te hanteren of een ander nog preciezer (digitaal) systeem. Ook wordt aanbevolen zeer precies te omschrijven wat wordt bedoeld met 'maximaal twee voorbeelden'.

Gebruik website

Aanbevolen de website drie maanden voor de kandidaatstelling gereed te hebben. Ook wordt aanbevolen zowel de kiezer als de (aspirant-)kandidaat gericht te informeren op de website.

Advertenties

Aanbevolen wordt de advertenties (publicaties) te beperken tot de verplicht bekend te maken informatie en in de advertenties consequent te verwijzen naar de website voor overige relevante informatie. Het zou daarom aan te bevelen zijn bij een volgende verkiezing daar waar mogelijk te verwijzen naar de website.

Informatiebijeenkomsten aspirant-kandidaten

Aanbevolen wordt voor het bekendmaken van de informatiebijeenkomst, naast de gebruikelijke advertenties in kranten een brief te sturen naar (regionale en lokale) maatschappelijk betrokken organisaties en verenigingen als bewonersverenigingen.

Uitstraling stempakket

Aanbevolen wordt voor het stempakket mat, niet glanzend (sober ogend) papier te gebruiken.

5. Kiesregister

Aanbevolen wordt voor een volgende verkiezing zeer tijdig (begin 2006) intern te onderzoeken hoe een voor de verkiezing direct bruikbaar ingezetenenbestand kan worden verkregen, rekening houdend met de landelijke ontwikkelingen in de bestuurssamenstelling ('inschuiven' categorie Gebouwd in de categorie Ingezetenen).

6. Samenwerking

Aanbevolen wordt te streven naar samenwerking met andere waterschappen op organisatorisch vlak. Of dit ook moet inhouden een gezamenlijke Europese aanbesteding aan te gaan, zal dan goed en tijdig onderzocht moeten worden (bezien van benodigde tijdsinvestering, een volledig beeld van de kosten bij een onderhandse opdrachtverlening, waardoor een prijsvergelijking mogelijk is etc.).

7. Kiesreglement en Waterschapswet

Aanbevolen bij de volgende verkiezing een extra controleslag in te bouwen naar de echtheid van de handtekeningen van ondersteuners. Deze slag vraagt wel om een verlenging van de huidige termijn van drie/vier werkdagen voor de voorbereiding van de stembureauezitting tot onderzoek van de kandidatenopgaven. Ook wordt aanbevolen te bezien of er daarnaast een (bestuursrechtelijke) mogelijkheid kan worden gecreëerd het stembureau ook bevoegd te verklaren tot beoordeling van de kandidatenopgaven indien onrechtmatigheden in de fase van kandidaatstelling pas na die fase bekend worden. Aanbevolen wordt voorts het nog vast te stellen landelijk uniform kiesreglement (AMvB Waterschapsverkiezingen) daar waar dit nodig en/of passend is, aan te laten sluiten bij de Kieswet.

8. Overig

Klachten en Informatievoorziening

Aanbevolen wordt de telefonische reacties, vragen en klachten intern te laten afhandelen en daarvoor geen extern call center in te schakelen.

Bijlage 1 Diverse overzichten

Kandidaten

Categorie	Kiesdistrict Schieland	Kiesdistrict de Krimpenerwaard	Totaal
Ingezetenen	40 (12)*	11 (4)	51 (16)
Gebouwd	21 (7)	6 (2)	27 (9)
Ongebouwd	5 (3)	4 (3)	9 (6)
Bedrijven	6 (4)	1 (1)	7 (5)
Totaal	72 (26)	22(10)	94 (36)

Het aantal aangevraagde kandidatenpakketten was: 132

Spreiding kandidaten over kiesdistricten

Kiesdistrict Schieland		
Aantal zetels: 26		
Aantal kandidaten: 72 (verkiezing 2004)		
Plaats	Aantal Kandidaten	Aantal gekozen kandidaten
Zoetermeer	3	2
Capelle aan den IJssel	12	5
Rotterdam	34	8
Nieuwerkerk aan den IJssel	4	3
Moordrecht	3	2
Zevenhuizen	2	1
Bleiswijk	6	2
Delft	1	0
Waddinxveen	1	0
Amsterdam	2	0
Berkel en Rodenrijs	1	1
Moerkapelle	1	1
Bergschenhoek	1	0
Krimpen aan den IJssel	1	1

Aan de herverkiezing in 2005 hebben 13 kandidaten meegedaan.

11 van de 13 kandidaten deed al mee met de verkiezing in 2004, 2 kandidaten waren 'nieuw'. Een van die twee kandidaten is afkomstig uit Rotterdam, de andere uit Capelle aan den IJssel.

Kiesdistrict Krimpenerwaard		
Aantal zetels: 10		
Aantal kandidaten: 22 (verkiezing 2004)		
Plaats	Aantal Kandidaten	Aantal gekozen kandidaten
Lekkerkerk	3	2
Krimpen aan den IJssel	5	3
Gouderak	2	2

Ouderkerk aan den IJssel	3	0
Bergambacht	2	1
Krimpen aan de Lek	1	0
Stolwijk	4	0
Schoonhoven	1	1
Berkenwoude	1	1

Overzicht van stemgerechtigden

Categorie	Kiesdistrict Schieland	Kiesdistrict de Krimpenerwaard	Subtotaal	Suppleties		Totaal
				Schieland	K'waard	
Gebouwd	93.172	19.961	113.133	11	279	113.423
Ingezetenen	384.793	59.861	444.654	2	54	444.710
Ongebouwd	1.296	1.093	2.389	-	-	2.389
Bedrijven	94		94	-	-	94
Totaal	479.355	80.915	560.270	13	333	560.616

Overzicht van stemopkomst (per categorie en kiesdistrict)

	Categorie en kiesdistrict	Opkomst
Oktober 2004	Ingezetenen Schieland	14,71 %
	Ingezetenen Krimpenerwaard	26,92 %
	Gebouwd Schieland	17,18 %
	Gebouwd Krimpenerwaard	27,49 %
	Ongebouwd Schieland	38,83 %
	Ongebouwd Krimpenerwaard	47,94 %
	Bedrijven Schieland (KvK Rotterdam)	67,39 %
	Bedrijven Schieland (KvK Haaglanden)	39,58 %
April 2005	Gebouwd Schieland	18,5 %

Voor de verkiezing in 2004 zijn in totaal 560.616 stembiljetten verzonden en in totaal 96.819 stembiljetten retour ontvangen. Over het totaal genomen is er sprake van een stemopkomst van 17%. Voor de herverkiezing in 2005 zijn 94.897 stembiljetten verzonden en in totaal 17.595 stembiljetten retour ontvangen. Dit levert een stemopkomst van 18,5%.

Verzonden stempakketten en onbestelbaar retour gekomen stembiljetten

In totaal zijn er 457.358 reguliere stempakketten verzonden en 346 suppletiepakketten (later aan het kiesregister toegevoegde stemgerechtigden), dus in totaal 457.704. Een stempakket kon meerdere biljetten bevatten. Er zijn circa 2800 stempakketten retour gekomen. Dit betekent circa 0,5% onbestelbaar retour. Van ruim 2250 pakketten was het adres onbekend. Van circa 600 adressen zijn de bewoners vertrokken naar het buitenland en van circa 1650 adressen stonden de bewoners volgens de gemeente nog op het oude (incorrecte) adres ingeschreven. In totaal zijn 20 pakketten geweigerd.

Alle retour gekomen pakketten zijn onderzocht. De informatie die uit dit onderzoek is vrijgekomen is zo mogelijk (als dit betrekking had op de bronbestanden van de waterschappen) verwerkt in de belastingbestanden. 200 aangeschreven stemgerechtigden bleken te zijn overleden; erfgenamen hadden gebruik kunnen maken van het stemrecht, maar hebben dit niet gedaan (de post is ongelezen geretourneerd). De overige 350 stuks betrof inconsistentie in de bronbestanden of onterecht geweigerde post (brievenbus vol, geweigerd door geadresseerde). Voor zover mogelijk zijn de bronbestanden hierop verbeterd.

Telefonische en schriftelijke reacties

Er zijn circa 1000 meest telefonische reacties binnengekomen.

De reacties zijn te verdelen in verschillende categorieën:

- informatie over de kandidaatstelling (6,5%)
- algemene verzoeken om informatie over het waterschap tijdens de stemperiode (44%)
- vragen over de verkiezingen of de stembiljetten (31%)
- vragen van mede-eigenaren die een stembiljet gebouwd misten (7%)
- vragen over de aanschrijving van overleden personen (3%)
- opmerkingen over de onjuiste tenaamstelling van het stempakket (waaronder de aanschrijving van vrouwen op naam van hun ex-echtgenoot) (2,5%)
- opmerkingen over de fraude (6%).

Bijlage 2 Projectorganisatie

Projectorganisatie

De opzet van de projectorganisatie was als volgt. Er is een projectleider die drie werkgroepen aanstuurt: 1. bestuurlijk/juridisch en uitvoering, 2. communicatie en 3. data. De projectleider rapporteert aan een Stuurgroep, bestaande uit de dijkgraaf en waarnemend dijkgraaf van Schieland en van de Krimpenerwaard, de portefeuillehouder organisatie Bestuursverkiezing van Schieland, de secretaris-directeur van de Krimpenerwaard en de secretaris-rentmeester van Schieland. Deze laatste fungeert als opdrachtgever en is eerste aanspreekpunt voor de projectleider. Het project wordt begeleid door een (bestuurlijke) stuurgroep.

Projectdocumenten

Op 4 juni 2003 is door de stuurgroep een Plan van aanpak vastgesteld, waarin in hoofdlijnen de activiteiten zijn beschreven en gepland die benodigd zijn om te komen tot het gewenste eindresultaat: het houden van een rechtsgeldige verkiezing van het algemeen bestuur en een hoge verkiezingsopkomst. Vervolgens stelde de stuurgroep op 27 augustus 2003 het Projectplan vast, dat een nadere uitwerking is van het Plan van aanpak. Het plan beschrijft de nodige activiteiten in detail, de werkmethode en de beheersingsaspecten van het project (tijd, geld, kwaliteit, informatie en organisatie). Het plan beschrijft de nodige een mijlpalenplanning, activiteitenplanning, en activiteitenverantwoordelijkheden. Het projectplan is gedurende het project een dynamisch document gebleven dat is aangepast aan veranderende ontwikkelingen en gerealiseerde activiteiten. Voor het project is een zeer gedetailleerd draaiboek opgesteld, dat is gebruikt als naslagwerk en planningsinstrument.

